

Op zoek naar de ratten van Hamelen

Het verhaal van de rattenvanger van Hamelen zal menig bestrijder aanspreken. Vanwege de ratten, maar misschien ook vanwege de eenvoudige manier waarop de rattenplaag verholpen werd... zeker met de veranderingen wat betreft de bestrijding van ratten buiten. We zijn eens gaan uitzoeken waar de sage op gebaseerd is.

De sage van de rattenvanger van Hamelen

“In 1284 was er in Hamelen een onverdraaglijke rattenplaag waartegen geen enkel middel hielp. Er kwam een vreemde man in de stad. Hij droeg opvallende, kleurrijke kleding, was ernstig en zwijgzaam, diepgebruind en had donkere doordringende ogen. Achter zijn riem droeg hij een fluit. Hij bood aan de stad te bevrijden van de ratten. Er werd hem een hoge beloning in het vooruitzicht gesteld.

Laat op de maanverlichte avond lokte hij, door op zijn fluit te blazen, alle ratten uit hun holen. Toen ze zich in dichte schare om hem hadden verzameld, leidde hij ze, nog altijd spelend, vanaf de brugpoort tot in de Weser, waar ze in het water omkwamen. De stadsraad verraadde de rattenvanger en weigerde hem de beloofde beloning. Diep verbitterd en wraak zwerend verliet de rattenvanger de stad.

Op zondag 26 juni 1284, op de dag van Johannes en Paulus, toen de volwassenen in de kerk waren, kwam hij terug in de gedaante van een jager, met een angstaanjagend gelaat en een eigenaardige rode hoed. Hij floot weer op zijn fluit, alleen verzamelden nu niet de ratten, maar

De sage van de rattenvanger van Hamelen.

de kinderen, jongens en meisjes, zich in grote aantallen om hem heen. En net als voorheen met de ratten, leidde hij ze, nog altijd spelend door de Oosterpoort naar de Calvarie- of Basberg waar ze verdwenen in de hoogte van de Koppenberg. Slechts twee kinderen keerden terug. Eén ervan was blind, waardoor het de locatie niet kon tonen, het andere was stom, zodat het niets kon vertellen. Honderddertig kinderen zijn verdwenen.”

De rattenvanger in Hamelen

We rijden Hamelen binnen en zetten de auto op de parkeerplaats onder de ‘Rattenfänger-Halle’ (een sporthal). Buiten worden we direct geconfronteerd met ratten, in de vorm van graffiti op de muur. De oude binnenstad ademt ‘rattenvanger’. Duizenden ratten in de vorm van koperen straatstenen leiden je langs de belangrijkste plaatsen van de stad. In het museum van Hamelen is een kleine afdeling gewijd aan de rattenvanger, met een selectie van oude rattenvallen en klemmen uit de hele wereld. Het legendarische karakter laat zich drie keer per dag zien bij het uurwerk van het ‘Hochzeitshaus’, waar de registers van de burgerlijke stand liggen

De rattenvanger bij het uurwerk van het Hochzeitshaus.

opgeslagen. Hij is afgebeeld in een glasloodraam van de kerk op de markt en heeft een standbeeld in de winkelstraat van de stad. Voor een hapje en een drankje kun je terecht bij de ‘Rattenkrug’ of het ‘Rattenfängerhaus’, een restaurant waar de ‘Rattenschmaus’ zowel thematisch als smakelijk is.

Ook thematisch (of ze lekker zijn weten we niet) zijn de ‘Rattenkiller’ (een kruidenlikeur met 50% alcohol) en ‘Rattenfilet’ (snoepjes in de vorm van ratten). De rattensliefhebber kan hier sowieso zijn hart ophalen aan de verschillende rattensouvenirs. Wat dat betreft is er aan ratten geen gebrek in Hamelen.

Was de rattenvanger wel een rattenvanger?

Het Rattenfängerhaus is een gebouw in de stijl van de Weser Renaissance, waar Hamelen ook bekend om staat. Het pand is in 1602/1603 gebouwd en op de zijkant van de gevel staat (vertaald): “1284 na Christus – op 26 juni – de dag van Sint-Johannes en Sint-Paulus – zijn honderddertig kinderen – geboren in Hamelen – uit de stad geleid door een fluitspeler in kleurrijke kleding. Na het passeren van Calvarie bij de Koppenberg zijn ze voor altijd verdwenen”.

In de dertiende eeuw na Christus, waarin het einde van de Middeleeuwen nadert, was Hamelen een groeiende handelsstad waar handels- en marktlieden te vinden waren, maar het was ook het middelpunt van de omgeving voor gelovigen, met veel kerken en kloosters. Rond 1240 waren er

drie ambachtsgilden: bakkers, slagers en wevers. Daarnaast waren molens van groot belang voor de stad en deze worden dan ook afgebeeld op het eerste stadszegel van de stad.

Aangezien de bruine rat pas in de achttiende eeuw in Europa is verschenen, gaat het in deze sage waarschijnlijk om de zwarte rat. Deze soort komt al sinds de elfde eeuw in Europa voor. We mogen aannemen dat er in de periode waarin de sage zich afspeelt sprake was van een bruisende activiteit van mensen. Hierdoor waren op de markt, bij de bakkers, slagers en molens, voldoende schuilplaatsen en voedsel aanwezig voor ratten en muizen. De handel in goederen zorgde daarnaast mogelijk voor een continue aanvoer van deze knaagdieren. Het zou ons dan ook niets verbazen als er in deze periode regelmatig rattenplagen zouden zijn voorgekomen.

Verrassend genoeg wordt er in de historische teksten, zoals op de gebouwen, wel gesproken over het verdwijnen van de kinderen, maar niet zozeer over een rattenplaag. Was de rattenvanger wel een rattenvanger?

Standbeeld van de rattenvanger.

Ratten leiden de weg door Hamelen.

Tekst en foto's: Bruce Schoelitz, KAD & Cindy ten Broeke, Wageningen University

Toename aantal leptospirose-gevallen in Nederland

Tekst: Dr. Jaap Maas, Nederlands Centrum voor Beroepsziekten, Coronel instituut, AMC

Sinds 2014 is een toename te zien van het aantal leptospirosegevallen in Nederland. In 2014 werden 97 gevallen van bevestigde leptospirose gemeld, waarbij 60 infecties (62%) binnen Nederland zijn opgelopen. In 2015*) werden tot nu toe 87 infecties gemeld, waarvan 39 infecties (45%) binnen Nederland zijn opgelopen.

De patiënten komen uit verschillende regio's van het land en melden voornamelijk oppervlaktewater en mogelijk contact met rattenurine als besmettingsbron. Ook het aantal personen dat besmet is geraakt tijdens de uitoefening van het beroep ligt hoger dan in voorgaande jaren: 15 in 2014 en 16 in 2015*) vergeleken met 2-5 meldingen per jaar in de periode 2010-2013. Er is geen duidelijke verklaring voor de toename sinds 2014. Een mogelijke oorzaak is een toename van de knaagdierenpopulatie door de zachte winters in Nederland, waardoor de infectiedruk is verhoogd.

Ziektebeeld

Leptospirose is een zoönose, die veroorzaakt kan worden door verschillende leptospiren. Met name knaagdieren en insecteneters vormen een bron voor infectie. De incubatieperiode duurt meestal 7 à 12 dagen (spreiding 2-30 dagen). Meestal kent de ziekte een mild verloop. De symptomen kunnen zeer sterk variëren, van milde griepachtige verschijnselen, geelzucht en nierfalen (syndroom van Weil), hersen(vlies)ontsteking tot respiratoir falen. Typisch begint de ziekte met abrupte hoge koorts (40°C), rillingen en spierpijn gedurende ongeveer een week. Na 1-3 dagen zonder klachten volgt een tweede fase met multipale orgaanproblemen. Minder dan één op honderd infecties leidt tot ernstige leptospirose waarbij meestal ziekenhuisopname noodzakelijk is. Ongeveer 10% van de ernstige leptospirosegevallen heeft een levensbedreigend beloop. In Nederland heeft ongeveer 3% van alle gerapporteerde gevallen een dodelijke afloop.

Het risico op ontwikkeling van ernstige vormen van leptospirose neemt toe met toenemende leeftijd en afnemende lichamelijke conditie. Daarnaast kan besmet-

ting tijdens de zwangerschap leiden tot abortus, intra-uteriene vruchtdood en congenitale leptospirose.

Overdracht

Leptospiren komen via de beschadigde huid of slijmvliezen in het lichaam. Besmetting vindt plaats door contact met besmette knaagdieren zoals (bruine) ratten, hun urine of de met urine vervuilde omgeving. Meestal worden mensen geïnfecteerd via besmette modder en oppervlaktewater. Intensief contact met dieren vormt ook een potentieel risico.

Daarnaast kan besmetting plaatsvinden door het inademen van besmette stofdeeltjes of druppeltjes (aerosolen) of door het spatten van besmette urine in de ogen. Directe overdracht van mens op mens is zelden beschreven. Wel kan infectie via urine van leptospirosepatiënten optreden.

Beroepen met een verhoogde kans op blootstelling

Mensen die regelmatig in aanraking komen met muizen, ratten of hun urine hebben een hoger risico om ziek te worden. Beroepen met een verhoogde kans op blootstelling zijn onder andere veeboeren, land- en tuinbouwers, dierenartsen, dierplaagbeheersers (onder andere muskusrattenvangers), rioolwerkers en baggeraars. Ook werkers in de vleesindustrie, jagers, boswachters, militairen en anderen die in het kader van beroep veelvuldig met (wilde) dieren, oppervlaktewater of modder in aanraking komen, lopen risico op besmetting.

Het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) heeft bepaald dat vanaf 1 januari 2015 rodenticiden in buitensituaties alleen conform strikte regels mogen worden toege-

past. Dit heeft als consequentie dat meer dieren (zoals muskusratten) in vallen gevangen worden en dierplaagbeheersers vaker dode dieren (klemmen) en soms levende dieren (inloopvallen) moeten hanteren. Door het hanteren van levende knaagdieren, kunnen de dieren meer stress ervaren en daardoor urine sproeien. De blootstelling van dierplaagbeheersers aan leptospiren kan hierdoor worden verhoogd.

Preventieve maatregelen

Preventie bij de mens is vooral gericht op het voorkómen van contact met besmette dieren en de besmette omgeving. Indien blootstelling niet is uit te sluiten dienen geschikte persoonlijke beschermingsmiddelen te worden gedragen, zoals rubberlaarzen, handschoenen, bril en mondkap. Daarnaast moeten altijd algemene hygiënemaatregelen worden getroffen, zoals handhygiëne en het achterlaten en het regelmatig wassen van de werkkleding op het bedrijf.

Stofvormend werk moet worden voorkomen in een (potentieel) besmette omgeving. Dit kan door droge oppervlakten eerst nat te maken. Opspattend water moet daarbij worden vermeden.

Zwangere vrouwen moet ontraden worden in een omgeving te werken waar verhoogde kans op blootstelling is.

Voorlichting

In het algemeen geldt dat medewerkers op de hoogte moeten worden gebracht van de risico's, de blootstellingsmomenten, de beschermende maatregelen die getroffen moeten worden en het belang van algemene hygiënemaatregelen.

Werkgevers wordt geadviseerd hun werknemers te informeren over klinisch beeld en beloop. Hoe sneller er begonnen kan worden met de behandeling, hoe beter. Bij klachten als acute koorts, spierpijn (onder andere in de kuit), hoofdpijn, koude rillingen, diarree, braken of een verminderde urineproductie wordt geadviseerd contact met een arts te zoeken.

*) Cijfers van 2015 zijn tot 14 december 2015.